

Četníci v Terezíně

„Já myslím, že málo četníků bylo nějak proti těm Židům, opravdu málo, poněvadž si uvědomili, že to jsou lidi, kteří trpí za nic. Ale báli se riskovat.“

Ze vzpomínky Arnolda Handrycha, českého četníka sloužícího v roce 1945 Terezíně.¹

KLÍČOVÉ OTÁZKY

- » Byli čeští četníci spoluviníky utrpení terezínských vězňů?
- » Co byste potřebovali vědět, abyste si na takovou otázku mohli odpovědět?
- » Co všechno mohlo ovlivňovat chování četníků k terezínským vězňům?

18

ÚVODNÍ TEXT

Na pořádek v terezínském ghettu dohlížel vedle nepočetného strážního oddílu SS sídlícího na Malé pevnosti také zvláštní četnický oddíl sestávající z přibližně 150 mužů. Ačkoliv formálně spadl terezínský četnický oddíl do kompetence českých zemských úřadů, ve skutečnosti podléhal velení SS, které řešilo případné přestupky jeho příslušníků proti táborovému řádu. SS proto prověřovalo u jednotlivých četníků jejich příbuznost s lidmi definovanými podle norimberských zákonů jako Židé, přihlíželo k osobnostním rysům četníků a jejich sklonům k přijímání úplatků či pomáhání vězněným.

Hlavní pracovní náplní četníků v Terezíně byl dozor nad pracovními komandami vězňů zaměstnaných mimo Terezín, střežení hranic ghetta a prohlídky zavazadel nově příchozích vězňů. Díky tomu se dostávali s vězni do každodenního kontaktu a měli tak možnost se s nimi blíže seznámit. Z výpovědí pamětníků vyplývá, že většina četníků se k vězněným chovala slušně, ale našli se i tací, kteří se na úkor vězňů neprávem obohacovali nebo vězněné fyzicky či psychicky týrali.

Výraznou motivací k omezení rizika podplácení četníků byl zvláštní příplatek za službu v Terezíně, který činil 30 protektorátních korun na den. Délka služby se pohybovala od tří do šesti měsíců, takže se četníci v Terezíně často střídali a až do února 1945 zde nemohli sloužit opakovaně. Během tří a půl let trvání ghetta se v Terezíně vystřídalo na několik set strážníků.

I přesto, že terezínským četníkům chyceným při napomáhání vězňům hrozil relativně přísný trest, řada z nich tak činila. Za pomoc vězňům v terezínském ghettu bylo během války zatčeno a následně k trestu odnětí svobody odsouzeno 14 četníků. Většina z nich prošla různými koncentračními tábory a nakonec se dočkala osvobození. (Naopak jiní četníci byli na základě svědectví vězňů po osvobození odsouzeni za kolaboraci.)

➔ Velké a malé dějiny >
Ghetto Terezín, s. 330

¹ Archiv Židovského muzea v Praze, Oddělení pro dějiny šoa, rozhovor č. 607.

PRACOVNÍ MATERIÁL Č. 1

Následující text je výňatek z deníku Evy Roubíčkové.² Narodila se v roce 1921 do židovské německojazyčné rodiny v Žatci. V září 1938 musela rodina utéct do Prahy. 17. prosince 1941 byla s matkou deportována do Terezína, kde se v květnu 1945 dočkala osvobození.

Text č. 1

„V Terezíně jsem mezi hradebními příkopy pásla ovce. Pracoval tam také Karel Košvanec, železničář z Bohušovic, který do ghetta pro Židy pašoval potraviny. Jednou mi vzkázal, že mám přijít na pastvu, že pro mě něco má. Došla jsem pro ovce a dostala kilo salámu, půl kila sádla, dvanáct cibulí, jeden doutník, deset cigaret a bonbony. Měla jsem strach, kam ty věci dát, ale pak jsem si řekla, že nás četníci dosud nikdy, když jsme byli venku se zvířaty, neprohlíželi, tak jsem to prostě strčila do chlebníku. Pouze cigarety jsem zastrčila za podprsenku a sádlo dozadu do kabátu.“

Text č. 2

„První četník byl dobrý. Avšak druhý vykřikl: ‚Stát! Pojďte sem, slečno! Co to máte v chlebníku? – Ale, ale, salám, odkudpak jej máte? A doutník a cibuli?‘ Začala jsem se vymlouvat, že salám je z posledního transportu, doutník že jsem našla a cibule že jsou ze zahrady. Četník chtěl hlavně vědět, kde mám peníze. Myslel si, že jsem vynášela peníze z ghetta, abych nakupovala potraviny, což bylo přísně trestáno. Odpověděla jsem, že žádné nemám. Četník mě vyzval, ať jdu s ním na stanici. Vtom jsem si uvědomila, že mám v podprsence stále ty cigarety! Kdyby byly u mě nalezeny, byla bych potrestána daleko přísněji než při nálezů potravin.“

Text č. 3

„Šli jsme nekonečně dlouhou cestou. Stále jsem si opakovala, že se nestalo nic hrozného, že jsem měla jídlo na celý den s sebou, salám že se mi nechtělo rozkrajovat, cibuli že mám od přítele ze zahrady a doutník jsem našla na silnici. Jen ty cigarety! Naštěstí se mi je podařilo jednou rukou vytlačit a nechat vypadnout. Odvedl mě na strážnici k výsledku. Tam na mě hrozně řvali. Musela jsem vše vybalit. Vůbec mi nevěřili. ‚Od koho je salám?‘ ‚Z posledního transportu‘, povídám. ‚Od koho je cibule?‘ Hráli si s revolverem a hrozili mi zastřelením.“

82

PRACOVNÍ MATERIÁL Č. 2

Text č. 1

V následující části rozhovoru vzpomíná Hana Grunová na to, jak v Terezíně pracovala v „landwirtschaftu“, v zemědělství, tedy mimo obvod vlastního ghetta, kde existovala možnost příležitostně něco získat pro vlastní potřebu nebo blízké (jablka, kukuřici, rajčata atd.). Odcizenou zeleninu a ovoce bylo ale nutné cestou z práce do ghetta propašovat – například schovanou pod šaty.

„Po práci jsme s mou přítelkyní vždy musely projít četnickou stanicí. Ona byla velmi krásná, ale když se rozčilila, vyskákaly jí na obličej červené fleky. Stávalo se jí to i tehdy, když jsme se přiblížily k četnické boudě. Na to jsem jí říkala: ‚Hanko, když si budeš brát zeleninu a ovoce, dostaneme se všechny do maléru a pošlou nás na Malou pevnost. Kvůli těm flekům bys to asi neměla dělat.‘ Ona odpovídala: ‚Ale já a mí rodiče taky musíme jíst, to se nedá nic dělat.‘

Jednoho dne jsme přišly k četnické boudě a četník volá: ‚Vy tam, pojďte sem!‘ A Hanka říká: ‚To myslí tebe!‘ V tu chvíli mi bylo jasné, že je zle. Každého, u koho něco našli, totiž poslali rovnou na pevnost, takže bylo strašlivé riziko, mít u sebe nějaké

potravin. A tak jí povídám: „Hanko, prosím tě, jdi a řekni Karlovi, co se stalo, já se asi nebudu moct vrátit zpátky.“ Když jsem přišla do té boudy, myslela jsem si, že mě bude četník prohlížet, ale on říká: „Jste Hanička Bártová ze Sušice?“ Povídám: „Ano, znáte mě?“ A on na to: „Já jsem si myslel, že jste to vy! Já jsem četník Malík, dobře si vás pamatuju!“ Pan Malík cvičil v Terezíně psy a říkal, ať si přijdu večer pro chleba, že tím chlebem krmí psy a že si určitě nikdo nevšimne, když jedna taková malá veka zmizí. Chodila jsem tam pak každý večer skrz plaňky v plotě, a všichni kolem mě tak měli šest neděl chleba. Potom pan Malík odešel.“³

Text č. 2

V následující části rozhovoru vzpomíná Arnošt Kraus, jak v Terezíně potkal četníka, který byl před válkou jeho známým.

„Ještě jsem si vzpomněl – znal jsem z Prahy jednoho strážmistra – Hrdinu. Jednou jsem šel po náměstí a najednou koukám, Honza Hrdina jde. Říkám si: „To snad není možné! Hrdina z Prahy, kterého jsem velmi dobře před válkou znal!“ On mě samozřejmě taky viděl a chtěl ke mně běžet. To ale nebylo možné, poněvadž on tam přišel právě ve chvíli, kdy byla stará parta těch, co tam byli tak rok, vyměňována. Zamával na mě a šel pořád pryč směrem za Magdeburská kasárna. Tam byla strážnice, která byla na hranicích ghetta. Říkal jsem si, že až se stráž vymění, půjdu se tam podívat. Tak jsem tam asi za hodinu, za půldruhé hodiny šel a on tam skutečně Hrdina stál. A povídá: „Človče, já o tobě vůbec nevěděl, že jsi Žid.“ Když jsem se ho zeptal, jak se vůbec dostal k četnictvu, odpověděl mi: „Ale doma jsem to měl nějak špatný, tak jsem se přihlásil dobrovolně k protektorátním četníkům a oni mě vzali... A, Arnošte, nepotřebuješ ode mě něco? Kdybys cokoli potřeboval, všechno zařídím!“ Ujistil jsem ho, že nic nepotřebuju, ale nedal si říct: „A nechceš třeba něco k jídlu nebo tak? Heleď, přijď večer tak asi kolem deváté hodiny, já mám do deseti službu. Jsme tu dva, ale kolega musí dneska nějak dřív, tak to tu dosloužím sám. Přinese mi něco v tašce, tak ti to dám.“ Když jsem tam přišel, skutečně mi dal salám a nějaké další věci, tak jsem to zanesl k sestře a ona to schovala. Druhý den jsme si pak spolu udělali dobrou večeři a výborně jsme se najedli.“⁴

Text č. 3

V následujícím rozhovoru vzpomíná na svou službu jeden z terezínských četníků. Pan Arnold Handrych byl četnický strážmistr, v lednu 1945 převelený k ostraze terezínských vězňů. V Terezíně působil až do likvidace ghetta v květnu 1945. Měl řadu kontaktů s vězni a předával písemné i ústní vzkazy, několikrát umožnil dokonce nelegální vstup do ghetta nebo jeho opuštění.

„Jednou chtěla paní Blabolová, jestli bych mohl dovézt do Terezína jejího manžela. Tak jsem jí slíbil, že to zařídím a dám jí vědět, kdy to bude. Hned jak jsem skončil, jel jsem do Prahy a panu Blabolovi jsem řekl: „Zítra nebo pozítří přijďte do Bohušovic, abyste byl v jednu hodinu na mostě u mlýna. Nenápadně se tam pohybujte, a když uvidíte komando, se kterým půjdu (vzadu půjdou muži a vepředu ženy), tak se pak vzadu připojte. Až se připojíte, nezapomeňte si na klopou připnout židovskou hvězdu.“ Přesně tak se stalo. Doprovázel jsem komando sám jako obvykle, a tak se pan Blabol připojil, já jsem je pak s paní Blabolovou zavřel do marinkotky a hlídal jsem venku. Když tu se z druhé strany zpoza výkopu najednou vynořili esesmani pátrající po třech vězních, Angličanech, kteří uprchli z Malé pevnosti. Vyděsil jsem se, že by mohli najít Blabolovy a tak jsem jim německy řekl: „Tady jsem nikoho neviděl,

3 Archiv Židovského muzea v Praze, Oddělení pro dějiny šoa, rozhovor č. 165.

4 Archiv Židovského muzea v Praze, Oddělení pro dějiny šoa, rozhovor č. 69.

ale nechoďte přes močál, mohli byste se tam zabořit. Jděte kolem, váš velitel jel na kole tady podél Ohře směrem k Bohušovicím. Než to obešli, trvalo to takovou dobrou čtvrt hodinu, a tak jsem rychle panu Blabolovi poradil, kudy se dostane na státní silnici vedoucí do Hrdel, odkud pak jezdí vlaky do Prahy. Všechno nakonec dobře dopadlo, a když esesmani dorazili k maríngotce, pan Blabol už byl pryč a paní Blabolová zase rozhazovala hnůj jako předtím.“⁵

Text č. 4

V následujícím rozhovoru vzpomíná na svou službu jeden z terezínských četníků. Pan Arnold Handrych byl četnický strážmistr, v lednu 1945 převelený k ostraze terezínských vězňů. V Terezíně působil až do likvidace ghetta v květnu 1945. Měl řadu kontaktů s vězni a předával písemné i ústní vzkazy, několikrát umožnil dokonce nelegální vstup do ghetta nebo jeho opuštění.

„Jednou jsem byl také u paní Hellerové. Byla to bývalá stevardka rumunského původu. Nebyla Židovka, ale její manžel ano. Když jsem k ní šel, viděl jsem po schodech jít esesmana, ale to mi nevadilo. Chodil jsem suverénně v uniformě a používal jsem krycí jméno Petr. Tak jsem zazvonil, a když otevřela, povídám jí: ‚Heleďte, nebudeme to zdržovat. Napište pár řádků, já se večer ještě vrátím, a až to půjde, předám to panu manželovi.‘ Tak se také stalo. Pak se paní Hellerová dostala do styku s jistou paní Krejčíkovou, která bydlela na Žižkově a v Terezíně měla dvě neteře – míšenky. Jednou v dubnu 1945 mě poprosily, jestli bych jim pomohl dostat se do ghetta v Terezíně. Souhlasil jsem a povídám jim: ‚Dámy, v deset hodin si vás vyzvednu u Bohušovic. Jděte od bohušovického nádraží po veřejné silnici směrem k mlýnu, projděte kolem plotu ghetta a já tam na vás počkám.‘ Měl jsem dohodnuto s Inkou Köpplovou a s dr. Hellerem, že budou v deset hodin čekat na druhé straně plotu a že já dámy přes ten plot hodím. Koušek odtamtud stála četnická služba, ale nikdo nás naštěstí neviděl. Postavil jsem kolo k plotu, vyzvedl jsem jednu, druhou, šup, šup a říkám: ‚Zítř ráno ve čtyři hodiny budete zase tady.‘ Přes den se mi ukázaly, obě měly hvězdy. To víte, bylo jich tam deset tisíc, tak to se tam ztratily. Druhý den ve čtyři ráno byly na smluveném místě a zase jim z druhé strany pomáhali Inka a pan Heller. Já jsem je chytl a šel jsem s nimi k Bohušovicím. Když byly na bezpečném místě, tak jsem řekl: ‚Tak dámy, já se vám zase v Praze ozvu.‘ Obě byly moc rády.

Po nějakém čase měla paní Hellerová obavy o manžela, aby ho nedeportovali do Osvětimi, a tak mě poprosila, jestli bych ho mohl nějak dostat do Prahy. Prostřednictvím Inky se nám ho podařilo dostat tímto způsobem ve čtyři hodiny ráno přes plot, pak už jsem si ho posadil na rám kola a jeli jsme do Hrdel. Tam jsem si nechal v úschovně na nádraží kolo a v pět hodin jsme nasedli do vlaku do Prahy. Seděli jsme sami v kupé, když tu zničehonic esesák otevřel dveře a ptá se, jestli je frei. Řekl jsem, že ne a on odešel. Na nádraží v Holešovicích už čekala paní Hellerová, tak jsem jí ho tam předal a už jsem se dál nestaral. Byl jsem natolik pověřčivý, že jsem si říkal, že kdybych si za to něco vzal, tak to určitě praskne.“⁶

5 Archiv Židovského muzea v Praze, Oddělení pro dějiny šoa, rozhovor č. 607.

6 Tamtéž.

- » Časová dotace: 90 minut, doporučujeme vyučujícím upravit citlivě délku pracovních textů podle schopností jejich žáků, stejně tak volit a měnit učební strategie a metody podle svých pedagogických zkušeností
- » Způsob práce: skupinová práce, čtení s porozuměním, skládkové učení, vytváření schémat
- » Klíčová slova: holocaust, ghetto Terezín, pachatelé, četníci, zachránci

1. Lekci začněte položením některé/některých klíčových otázek: *Byli čeští četníci spoluviníky utrpení terezínských vězňů? Co byste potřebovali vědět, abyste si na takovou otázku mohli odpovědět? Co všechno mohlo ovlivňovat chování četníků k terezínským vězňům?*

Otázky mohou být napsané na tabuli, na flipchartu nebo promítnuty projekto-rem. Vyzvěte žáky, aby se nad nimi krátce zamysleli. Umožněte krátkou diskusi a neodmítejte žádný názor a pohled na věc. Odpovědi žáků i jejich případné otázky můžete zaznamenat a později se k nim vrátit.

2. Využijte úvodního textu, abyste žákům vysvětlili kontext situace, kterou se budou v rámci výuky zabývat.
3. Rozdejte žákům Pracovní materiál č. 1 – rozstříhaný na jednotlivé části a svázaný tak, aby neviděli na další část. Společně čtete po větách a na konci každé části zkuste společně odhadovat, co bude dál. (Případně můžete čtení textu různě obohatit, například: Odstavec čte jen učitel, žáci mají zavřené oči a představují si slyšené, učitel se následně ptá, jaké byly jejich představy; nebo jeden z žáků celý odstavec převypráví vlastními slovy; nebo žáci označí hlavní sdělení odstavce; nebo žáci odstavec zestruční do jednoho souvětí; nebo žáci formulují otázku pro aktéra příběhu atd.). Tento text popisuje situaci, kdy četníci až na jednu výjimku dodrželi své povinnosti a nijak nezasáhli ve prospěch obviněné Evy Roubíčkové – tedy situaci, kdy se četníci chovali zcela v souladu se svými služebními povinnostmi.

4. Nyní čeká žáky práce metodou skládkového učení – nejdříve budou pracovat v domovských skupinách a z nich přejdou do expertních. Po přečtení textu proto rozdělte žáky do domovských skupin po čtyřech až pěti a zadejte jim následující úkol:

V úvodním textu se uvádí, že na rozdíl od četníků z právě přečteného příběhu byla i řada těch, která vězněným Židům pomáhala. Sdělte žákům, že budou mít možnost prostudovat takové konkrétní případy, předtím byste však chtěli pracovat s jejich představivostí, s předpokladem, s očekáváním. O jaký druh pomoci mohlo v daných podmínkách podle vás jít, co konkrétně mohli četníci sloužící v Terezíně dělat. Pomocí brainstormingu zkuste v každé skupině vymyslet pět konkrétních variant a následně je seřadte od pomoci, kterou byste považovali za možnou, až po tu nejméně pravděpodobnou.

5. Nyní rozdělte žáky pracující v domovských skupinách do čtyř expertních skupin – tak aby v každé expertní skupině byl alespoň jeden zástupce z každé domovské. Například pokud v domovských skupinách byli žáci označeni čísly:

1 – 2 – 3 – 4	nyní se sejdou ve skupinách	1 – 1 – 1 – 1
1 – 2 – 3 – 4		2 – 2 – 2 – 2
1 – 2 – 3 – 4		3 – 3 – 3 – 3
1 – 2 – 3 – 4		4 – 4 – 4 – 4

6. Jednotlivým expertním skupinám rozdejte texty v Pracovním materiálu č. 2 (každé skupině jiný). Úkolem expertní skupiny bude text přečíst, vymyslet pro něj přiléhavý název, popsat konkrétní formu pomoci a odpovědět na otázku – proč se tak ten který četník choval. Jak konkrétně ten který četník pomáhal a odpověď na otázku si každý člen expertní skupiny zapíše pro využití v domovské skupině.
7. Žáci se vrátí do domovských skupin, představí si jednotlivé příběhy a konkrétní formy pomoci. Tyto podoby srovnají se svými návrhy, posoudí, zda jim něco chybělo

a jak se jim povedly odhady pravděpodobnosti. Zjištění z jednotlivých skupin společně reflektujte.

8. Jeden z četníků, který sloužil v Terezíně, byl i Arnold Handrych (protagonista textů č. 3 a 4). Patřil mezi ty, kteří se snažili terezínským vězňům pomáhat skutečně intenzivně. Po válce situaci českých četníků komentoval slovy: „Já myslím, že málo četníků bylo nějak proti těm Židům, opravdu málo, poněvadž si uvědomili, že to jsou lidi, kteří trpí za nic. Ale báli se riskovat.“⁷ Na základě dosavadní práce požádejte žáky, aby zformulovali krátký text na téma, proč se někteří z četníků riskovat nebáli, co je k tomu vedlo – lze to nějak zobecnit?
9. V závěrečném kroku společně prezentujte jednotlivá zjištění a v diskusi se vraťte ke klíčovým otázkám z úvodu lekce.

7 Archiv Židovského muzea v Praze, Oddělení pro dějiny šoa, rozhovor č. 607.